

УДК 159.9.075.5

[https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2019.8\(53\).06](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2019.8(53).06)

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ СУБ'ЄКТНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Людмила Новик

**кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації
соціально-психологічної допомоги населенню**

Чернігівський національний технологічний університет
14037, Україна, м. Чернігів, вул. Козацька, буд. 1-а

lyudmilanovik2015@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0001-9585-1673>

Тамара Мазур

**кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації
соціально-психологічної допомоги населенню**

Чернігівський національний технологічний університет
14037, Україна, м. Чернігів, вул. Козацька, буд. 1-а

offerlund@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-0609-6416>

Анотація

Статтю присвячено вивченню особистісних чинників формування суб'єктної активності майбутніх соціальних працівників. Аналізуються теоретичні положення концепції суб'єкта і суб'єктності у вітчизняній психології та їх застосування в системі вищої освіти. Суб'єктна активність розглядається як складна системно-інтегративна властивість особистості, що позначає її здатність до активного, усвідомленого перетворення себе й оточуючої дійсності, виражає характеристику свідомої самореалізації людиною своєї внутрішньої природної сутності, визначає її як суб'єкта життєдіяльності та робить автономною у своїх життєвих проявах. Наводяться результати дослідження впливу особистісних якостей і структури цінностей студентів перших курсів бакалаврату та магістратури на форми їхньої суб'єктної активності. Отримані відмінності у структурі взаємозв'язків показників суб'єктної активності з особистісними властивостями і структури цінностей студентів різного року навчання. Наголошується, що формування суб'єктної активності орієнтоване на професійний саморозвиток і самореалізацію особистості в освітньому процесі, це є важливим чинником професійного становлення фахівця.

Ключові слова: суб'єкт освітнього процесу, суб'єктність, активність, суб'єктна активність, самоактуалізація, професійно-ціннісні орієнтації.

Вступ

Діяльність у соціальній сфері, її специфіка, взаємодія з різними категоріями і групами людей, їхніми різноманітними проблемами вимагає від фахівця соціальної роботи певних особистісно-професійних властивостей, якостей і характеристик. Сучасні вимоги до підготовки фахівців соціономічного профілю вимагають пошуку інноваційних підходів до особистісного розвитку майбутнього фахівця, здатного до прийняття нестандартних рішень, активної участі в інноваційних процесах, готових компетентно вирішувати професійні завдання. Тому освітньо-професійна програма підготовки соціальних працівників спрямована на формування таких фахових компетенцій, як: здатність до

аналізу і проектування своєї діяльності, власних дій в умовах невизначеності, прагнення до самовдосконалення (самопізнання, самоконтролю, самооцінки, саморегуляції та саморозвитку) і прагнення до творчої самореалізації.

Відтак вивчення чинників розвитку суб'єктної активності дозволить віднайти продуктивні шляхи до успішного становлення соціально-особистісних компетенцій майбутніх фахівців соціальної роботи.

Аналіз теоретичних досліджень категорій суб'єкта й суб'єктної активності дозволяє визначити кілька аспектів його вивчення: людина як суб'єкт різноманітних видів діяльності, суб'єкт як різноманітність форм психічних процесів, властивостей, станів; суб'єкт як ініціатор, учасник і організатор взаємодій.

У психології розвиток суб'єктності пов'язують з процесом опанування цінностей, зразків поведінки тощо, у результаті чого відбувається відтворення індивідом історично сформованих людських здібностей і функцій, які формують полісуб'єкта розвитку (О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, О. Конопкін, В. Петровський).

У межах суб'єктно-діяльнісного підходу проблема суб'єкта та його активності ґрунтовно розробляється багатьма вітчизняними вченими (Татенко, 1996; Титаренко, 2003; Ставицька, 2011).

Так, Т. Титаренко визначає суб'єктність як власні внутрішні потенції, самовияви, через які людина будує власний життєвий світ у процесі саморозгортання особистості, наростання суб'єктності як показника її зрілості. Шлях до зрілої суб'єктності «...полягає в поступовому звільненні від суто зовнішніх, випадкових для особистості детермінант розвитку, від гальмівних або спонукальних впливів, у здобутті справжньої автономії та свободи» (Титаренко, 2003 : 153). З огляду на це розвиток суб'єктності зумовлений, передусім, визнанням себе автором у творенні власної психіки та власним вибором як умовою становлення та розвитку суб'єктності.

В. Рибаченко розглядає самодетермінацію як властивість суб'єкта, спрямовану на розгортання системи зусиль зрілого, відповідального суб'єкта життя, спрямовану на досягнення значущих життєвих цілей, орієнтованих на буттєві цінності (Рибаченко, 1994).

Вивчаючи розвиток особистості в онтогенезі, М. Єрмолаєва визначає суб'єктність як здатність людини до змін у собі і світі. Сама необхідність вживання поняття «суб'єктність», наголошує дослідниця, виникає тоді, коли потрібно описати специфічний характер активності, а саме, якою мірою людина здатна використати свої можливості для реалізації власних цілей, займаючи у цьому випадку авторську позицію щодо своєї особистості. Параметрами суб'єктності М. Єрмолаєва вважає здатність до самореалізації і самовдосконалення. Вчена робить висновок про те, що суб'єктність уже є конкретно заданою людині на кожному етапі онтогенетичного розвитку як системоутворююча властивість, яка розкривається через системи смислів, цінностей, особливості «Я-образу», характер та рівень рефлексії, ініціативи, відповідальності, самовираження й задоволеності (Єрмолаєва & Кондратьєв, 2007).

На основі напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених Л. Новик розглядає суб'єктність як складну системно-інтегративну властивість особистості, що позначає її здатність до активного, усвідомленого перетворення себе й оточуючої дійсності, виражає характеристику свідомої самореалізації людиною своєї внутрішньої природної сутності, визначає її як суб'єкта життєдіяльності та робить автономною у своїх життєвих проявах

(Новик, 2013). Суб'єкт є діячем, ініціатором, творцем, розпорядником різних видів предметної діяльності та пізнання, іншими словами, носієм різних видів активності, що визначає суб'єктний рівень розвитку особистості. Підсумовуючи теоретичний аналіз проблеми суб'єкта в науковій психологічній літературі, ми можемо зазначити, що поняття «суб'єкт» не лише описує змістову характеристику суб'єктної активності, а ще є й носієм внутрішньої психічної діяльності людини.

Для формування суб'єкта професійної діяльності, насамперед, необхідна його активність, яка є ключовою характеристикою суб'єкта діяльності (Мазур, 2012).

На сьогоднішній день діапазон дослідження суб'єктної активності досить широкий. Сучасні дослідники розробляють структуру регуляції довільної активності, визначаючи важливу роль власне суб'єктної активності в регуляції діяльності людини і пов'язують суб'єктну активність з особистісним рівнем регуляції. Так, за В. Татенком, «психічна активність є способом, формою і мірою взаємодії суб'єкта із середовищем, у ході якого відбувається їх взаємна зміна, розвиток; основним способом існування, проявом і розвитком людини як суб'єкта, сутнісною ознакою, за якою він виокремлює і стверджує себе у просторі і часі індивідуального та історичного буття, є «суб'єктність» – зсередини детермінована активність творення власної психіки і себе як її суб'єкта» (Татенко, 1996 : 210-211).

Становлення та розвиток суб'єктної активності зумовлений цілою низкою психологічних чинників, які сприяють формуванню творчої людської особистості, здатної реалізувати себе в особистому та професійному житті. Суб'єктну активність ми розуміємо як джерело і важливий засіб розвитку суб'єктності, що проявляється у цілеспрямованих діях із самовдосконалення та утвердження власної позиції.

Однак суб'єктна активність не може бути виявлена у «чистому» вигляді. Ті види активності, які ініціюються самим суб'єктом із відповідними мотивами, спрямованими на самоздійснення свого «Я», прагнення досягти своєї цілісності, самостійності та автономності в конкретний момент життєдіяльності, в конкретній ситуації, де беруть участь механізми саморегуляції та самоактуалізації, і будуть нести в собі суб'єктний зміст та, на наш погляд, можуть стати характеристикою суб'єктної активності.

Ключовою характеристикою розвитку і саморозвитку майбутніх соціальних працівників як суб'єктів професійної діяльності у сфері соціальної роботи, на нашу думку, є рівень психічної активності у ході здобуття фаху. Тут йдеться про такі види активності як навчальна, інтелектуальна, комунікативна, активність у саморегуляції, а також таку активність, яка виражає внутрішню потребу у здобутті професії. Стає очевидним, що всі ці види активності інтегровані в суб'єкті, відображають суб'єктний характер і утворюють цілісну активність суб'єкта професійної діяльності.

Проведений нами огляд досліджень з проблеми суб'єктної активності засвідчує її недостатню розробленість стосовно впливу особистісних якостей, зокрема, структури цінностей суб'єкта.

Мета дослідження: визначення особистісних чинників розвитку суб'єктної активності особистості майбутнього фахівця соціальної роботи та виявлення особливостей їх взаємовпливу. **Завдання** дослідження: емпірично вивчити основні психологічні чинники розвитку суб'єктної активності майбутніх соціальних працівників, спираючись

на розроблену українською психологічною школою суб'єктно-орієнтовану генетико-моделюючу методологію психологічного дослідження (Татенко, 1996; Титаренко, 2003).

Методи дослідження

Дослідження психологічних чинників розвитку суб'єктної активності майбутніх соціальних працівників проводилося упродовж 2018-2019 рр. на базі Чернігівського національного технологічного університету та Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Дослідженням було охоплено 65 студентів першого курсу бакалаврату та 57 студентів-магістрів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна робота».

Особливості ціннісної сфери суб'єктів освітнього процесу оцінювалися з допомогою «Опитувальника аксіологічної спрямованості особистості» (Капцов, 2007). Діагностичним конструктом тесту є вісім цінностей: цінності інших людей (Ц-інш.), цінність духовного задоволення (Ц-дух.), цінність креативності (Ц-креат.), цінність життєдіяльності (Ц-ж.), цінність досягнень (Ц-дос.), цінність традицій (Ц-тр.), цінність матеріального благополуччя (Ц-мат.) та цінність індивідуальності (Ц-інд.). На думку автора, перераховані особистісні цінності реалізуються в різних соціальних сферах, в яких здійснюється діяльність людини, зокрема, у сферах професійного життя, освіти, сімейного життя, суспільної активності, захоплень.

Дослідження особистісних якостей проводилося за допомогою методики «Багатофакторного опитувальника Р. Кеттелла» (16 PF, форма С). У дослідженні були охоплені такі особистісні риси, як відчуженість-сердечність (фактор А), емоційна нестійкість-стійкість (фактор С), покірність-домінантність (фактор Е), сміливість-боязкість (фактор Н), вина-самовпевненість (фактор О), ригідність-гнучкість (фактор Q1).

Для дослідження рівня усвідомленої саморегуляції використовувався опитувальник В. Моросанова «Стиль саморегуляції поведінки» (ЗСПМ) (Моросанов, 1994). Зміст опитувальника побудований на типових життєвих ситуаціях і не має безпосереднього зв'язку зі специфікою професійної чи навчальної діяльності. Методика діагностує розвиток суб'єктної саморегуляції і містить показники планування (Пл), моделювання (М), програмування (Пр), оцінки результатів (Ор), а також показники розвитку регуляторно-особистісних властивостей гнучкості (Г) і самостійності (С) з обчисленням загального рівня саморегуляції (ЗС). Шкала «Планування» характеризує індивідуальні особливості цілепокладання, сформованість усвідомленого планування діяльності. Шкала «Моделювання» дозволяє діагностувати і суб'єктні уявлення, значущість у зовнішніх і внутрішніх умовах, ступінь їх усвідомленості. Шкала «Програмування» діагностує індивідуальну розвиненість усвідомленого програмування людиною своїх дій. Шкала «Оцінювання результатів» характеризує індивідуальну розвиненість і адекватність оцінки суб'єктної самооцінки і результатів своєї діяльності. Шкала «Гнучкість» діагностує рівень сформованості регуляторної гнучкості, тобто здатності перебудовувати, вносити корективи в систему саморегуляції у разі зміни зовнішніх і внутрішніх умов. Шкала «Самостійність» характеризує розвиненість регуляторної автономності. Шкала «Загальний рівень саморегуляції» оцінює загальний рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довольної активності. Досліджувані з високими показниками загального рівня саморегуляції самостійні, гнучкі й адекватно реагують на

зміну умов, висування і досягнення мети у них значною мірою усвідомлено. За високої мотивації досягнення вони здатні формувати такий стиль саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних, характерологічних особливостей, що перешкоджають досягненню мети. Чим вищий загальний рівень усвідомленої регуляції, тим легше людина опановує нові види активності, впевненіше почуває себе в незнайомих ситуаціях, тим стабільніші її успіхи у звичних видах діяльності. У досліджуваних з низькими показниками загального рівня саморегуляції потреба в усвідомленому плануванні та програмуванні своєї поведінки не сформована, вони більш залежні від ситуації і думки оточуючих. У них також знижена можливість компенсації несприятливих для досягнення поставленої мети особистісних особливостей.

В дослідженні, яке проводилось, ми припустили, що форми суб'єктної активності пов'язані з особливостями особистості та структурою її ціннісної сфери, що форми суб'єктної активності мають свою специфіку на різних етапах професійного навчання під час формування відповідних фахових компетенцій. Для виявлення цих відмінностей використовувалися критерії Манна-Уїтні і Крускала-Уоллеса, а для виявлення взаємозалежностей – кореляційний аналіз за Спірменом. Статистична обробка отриманих в дослідженні даних проводилася з використанням пакету статистичних програм Statistica 6.0.

Результати та дискусії

У вибірці студентів-першокурсників за особистісними якостями і формами суб'єктної активності за допомогою критерію Крускала-Уоллеса відмінностей не виявлено, але виявлені відмінності в ціннісній структурі кожного сукупного групового суб'єкта (табл. 1). Так, для студентів більш значущими є сфери професійної діяльності ($N = 9,8$ при $p = 0,007$), громадської активності ($N = 9,5$ при $p = 0,008$). Тобто вони мають спрямованість на професійне і громадське життя.

Таблиця 1

Значущі кореляційні зв'язки форм суб'єктної активності із особистісними властивостями студентів-першокурсників

Особистісні властивості	Форми суб'єктної активності						Загальний рівень
	Планування	Моделювання	Програмування	Оцінка результату	Гнучкість	Самостійність	
A					0,49	-0,31	
C		0,43			0,41		
G	0,44		0,41				0,43
H					0,53		
Q2						0,33	
Q3	0,46	0,36					0,47
Ц-інш.				0,38			
Ц-дос.		0,31					0,36
Ц-гр.				0,32			

Примітка. $p < 0,01$

Виявлені взаємозв'язки за шкалою планування повністю зрозумілі: як правило, люди, які мають високу потребу в усвідомленому плануванні, прагнуть дотримуватися норм і правил і мають розвинений самоконтроль. За шкалою моделювання виявлені прямі взаємозв'язки, аналогічні – за шкалою загального рівня саморегуляції. Тобто, значущі умови для досягнення цілей мають урівноважені, з вираженим самоконтролем студенти, які цінують досягнення.

Потреба продумувати свої способи дій для досягнення намічених цілей (шкала програмування) взаємопов'язана з прагненням дотримуватися норм і правил, а адекватність самооцінки і результатів діяльності взаємопов'язана з високою цінністю інтересів оточуючих і традицій суспільства. Висока здатність до суб'єктної активності проявляється у товариських, урівноважених і схильних до ризику студентів. Ймовірно, саме ці особистісні характеристики дозволяють студентам почувати себе впевнено в динамічних умовах.

Регуляторна автономність більшою мірою проявляється у замкнутих, незалежних студентів, мабуть, вони менше потребують зовнішнього схвалення та підтримки, і тому більш здатні самостійно планувати діяльність і поведінку.

У ціннісному аспекті стає актуальним обговорити вплив навчальної групи, адже до моменту зарахування до закладу вищої освіти студент вже має більш-менш стійку систему особистісних цінностей. У процесі індивідуальної і колективної навчальної діяльності він не тільки опановує соціальний досвід, а й орієнтується на еталони групової поведінки, що виникають у процесі адаптації. Ціннісні уявлення за такої умови можуть змінюватися, а системи цінностей індивіда і соціальної групи характеризує різний ступінь узгодженості, що також позначається на особливостях організації колективної навчальної діяльності.

Розглянемо кореляції, отримані для вибірки студентів-магістрів (табл. 2).

Таблиця 2

Значущі кореляційні зв'язки форм суб'єктної активності із особистісними властивостями студентів-магістрів

Особистісні властивості	Форми суб'єктної активності						Загальний рівень
	Планування	Моделювання	Програмування	Оцінка результату	Гнучкість	Самостійність	
A					0,39		
C		0,43					0,38
F	-0,33						
G	0,43		0,34				0,42
Q3	0,52		0,41				0,43
Ц-проф							0,34

Примітка. $p < 0,01$

Отримані дані засвідчують, що сформованість усвідомленого планування діяльності вища у відповідальних, з розвиненим самоконтролем студентів. Можливо, це зумовлено їх стурбованістю щодо професійного майбутнього, діловою спрямованістю, дисциплінованістю. Адекватність планів діяльності більш виражена у врівноважених студентів, тобто відсутність різких перепадів настрою супроводжується більшою усвідомленістю дій. Програмувати свої дії вдається краще відповідальним студентам з розвиненим самоконтролем, а гнучкістю життєвих планів відрізняються товариські студенти. Загальний рівень суб'єктної активності взаємопов'язаний з урівноваженістю, відповідальністю, самоконтролем і високою значущістю сфери професії. Судячи з усього, висунування і досягнення мети студентами пов'язано не тільки з наявністю певних особистісних якостей, але і з важливістю подальших планів, зокрема, професійних.

Повністю зрозумілою є відсутність взаємозв'язків за шкалами оцінки результатів і самостійності. Для оцінки результатів важлива наявність суб'єктивних критеріїв успішності-неуспішності, задоволеності-незадоволеності. Для багатьох студентів ці критерії зовнішні, наприклад, престиж, соціальне схвалення, і вони не пов'язані безпосередньо з особистісними якостями. Самостійність, як автономність в організації активності, може також визначатися не психологічними особливостями, а, наприклад, умовами життєдіяльності (гіперопіка, матеріальна залежність студента від батьків та ін.). Загалом у студентів-магістрів спостерігається більше взаємозв'язків регуляторних функцій з особистісними якостями, ніж з ціннісною структурою.

Результати дослідження підтверджують висунуту нами думку про те, що суб'єктна активність взаємопов'язана з особистісними якостями і структурою цінностей суб'єктів освітнього процесу. Це породжує необхідність зміни орієнтації цілей навчання з інформаційних на розвивальні, змісту освіти – на особистісно-ціннісний рівень, перебудови форм навчання з авторитарно-уніфікованих на демократично-варіативні, розробки нових методів і технологій навчання, насамперед, інтерактивних.

Висновки

У результаті проведеного дослідження було визначено, що у товариських, урівноважених і схильних до ризику студентів-першокурсників проявляється висока здатність до суб'єктної активності. Це дозволяє таким студентам почувати себе впевнено в динамічних умовах сучасного освітнього процесу, під час проходження практики та загалом у різних сферах життєдіяльності. У замкнутих, незалежних студентів більшою мірою проявляється регуляторна автономність і тому вони здатні самостійно планувати власну діяльність і поведінку.

Сформованість усвідомленого планування діяльності має вищий рівень у відповідальних, з розвиненим самоконтролем студентів, що може бути обумовлено їх професійною та діловою спрямованістю. Адекватність планів діяльності більш виражена у врівноважених студентів. Програмувати свої дії вдається краще відповідальним студентам з розвиненим самоконтролем, а товариських студентів характеризує гнучкість життєвих планів.

Загальний рівень суб'єктної активності досліджуваних має значущі виражені зв'язки з урівноваженістю, відповідальністю, самоконтролем і високою мотивацією на

професійну діяльність. *Перспективи подальших досліджень* вбачаємо в розробці психорозвивальних програм суб'єктної активності майбутнього фахівця соціальної роботи.

Література

1. Ермолаева, М.В., & Кондратьев, П.В. (2007). Значение субъектного подхода для изучения развития личности на этапах зрелого возраста. *Мир психологии*, 1, 79-86.
2. Капцов, А.В. (2000). *Аксиологическая направленность личности: Руководство по применению теста*. Методическое пособие (3-е, дополн. изд.). Самара : ООО ИПК Содружество.
3. Мазур, Т.В. (2012). Особливості ціннісно-смыслового наповнення суб'єктивного благополуччя особистості соціального працівника. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, 1, 65-72.
4. Моросанова, В.И., & Сагиев, Р.Р. (1994). Диагностика индивидуально-стилевых особенностей саморегуляции в учебной деятельности студентов. *Вопросы психологии*, 5, 134-140.
5. Новик, Л.М. (2013). Вплив психологічних чинників на процес соціалізації особистості юнацького віку. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота : Зб. наук. праць* (Вип. 6, с.42-44). Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
6. Рыбаченко, В.Ф. (1994). Экзистенциальное понимание свободной индивидуальности. *Материалы III Костюківських читань «Сучасна психологія в ціннісному вимірі» (20-22 грудня 1994 р.)*. (В 2-х томах). (Т. 1, с.79-85). Київ.
7. Ставицька, С.О. (2011). *Духовна самосвідомість особистості: становлення і розвиток в юнацькому віці*. (Монографія). Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова.
8. Татенко, В.А. (1996). *Психология в субъектном измерении*. (Монография). Киев : Видавничий центр «Просвіта».
9. Титаренко, Т.М. (2003). *Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності*. Київ : ДП Спеціалізоване видавництво «Либідь».

References

1. Ermolaeva, M.V. & Kondrat'yev, P.V. (2007). Znacheniye sub'ektnogo podhoda dlya izucheniya razvitiya lichnosti na etapah zrelogo vozrasta [The importance of the subjective approach to the study of personality development on the stages of adulthood]. *Mir psikhologii – World of psychology*, 1, 79-86 [in Russian].
2. Kaptsov, A.V. (2000). *Aksiologicheskaya napravlennost lichnosti: Rukovodstvo po primeneniyu testa* (3-e ed.). Samara : ООО ИПК Содружество [in Russian].
3. Mazur, T.V. (2012). Osoblivosti tsinnisno-smislovogo napovneniya sub'ektivnogo blagopoluchchya osobistosti sotsialnogo pratsivnika [Peculiarities of the valuable and meaningful sub-active well-being of the special features of the social practitioner]. *Problemi sotsialnoyi roboti: filosofiya, psihologiya – Problems of social robots: philosophy, psychology, social science*, 1, 65-72 [in Ukrainian].
4. Morosanova, V.I. & Sahiev, R.R. (1994). Diagnostika individualno-stilevyih osobennostey samoregulyatsii v uchebnoy deyatel'nosti studentov [Diagnostics of individual-style features of self-regulation in the educational activities of students]. *Voprosyi psihologii – Psychologists questions*, 5, 134-140 [in Russian].
5. Novik, L.M. (2013). Vpliv psihologichnih chinnikov na protses sotsializatsiyi osobistosti yunatskogo viku [Influence of psychological factors on the process of socialization of adolescence]. *Visnik Kiyivskogo natsionalnogo universitetu imeni T. Shevchenka. Psykholohiya. Pedagogika. Sotsial'na robota: Zb. nauk. prats – Bulletin of the T. Shevchenko National University of Kyiv. Psychology. Pedagogy. Social work: Coll. of sciences* (Vol. 6, pp.42-44). Kiyv : Vidachnicho-poligrafichniy tsentr «Kiyivskiy universitet».
6. Ryibachenko, V.F. (1994). Ekzistentsialnoe ponimanie svobodnoy individualnosti. Proceedings from SPvTV' 94: *Materiali III Kostyukivskih chitan «Suchasna psihologiya v*

- tsinnisnomu vimiri» – Materials of the III Kostyuk Readings «Modern Psychology in the Value Dimension» (20-22 grudnya 1994 r.) (Vol. 1-2). (Vol. 1, pp. 79-85). Kiyv [in Ukrainian].*
7. Stavitska, S.O. (2011). *Duhovna samosvidomist osobistosti: stanovlennya i rozvitok v yunatskomu vitsi [Spiritual self-consciousness of the individual: formation and development in adolescence]*. Kiyv : NPU im. M.P. Dragomanova [in Ukrainian].
  8. Tatenko, V.A. (1996). *Psihologiya v sub'ektnom izmerenii [Psychology in the subjective dimension]*. Kiyv : Vidavnicхий tsestr «ProsvIta» [in Ukrainian].
  9. Titarenko, T.M. (2003). *Zhitt eviysvit osobistosti: u mezhah i za mezhami budennosti [The personal life of the individual: within and beyond everyday life]*. Kiyv : DP Spetsializovane vidavnitstvo «Libid» [in Ukrainian].

PERSONAL FACTORS OF SUBJECT ACTIVITY OF FUTURE SOCIAL WORKERS

Liudmyla Novyk

PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Organization of Social and Psychological Assistance to the Population

Chernihiv National Technological University
1-a, Cossack Str., Chernihiv, Ukraine, 14037

lyudmilanovik2015@gmail.com, <http://orcid.org:0000-0001-9585-1673>

Tamara Mazur

PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Organization of Social and Psychological Assistance to the Population

Chernihiv National Technological University
1-a, Cossack Str., Chernihiv, Ukraine, 14037

offerlund@gmail.com, <http://orcid.org:0000-0002-0609-6416>

Abstract

The article is devoted to the study of personal factors of subjective activity formation of future social workers. Theoretical provisions of the concept of subject and subjectivity in national psychology and their application in higher education are analyzed. The article analyzes the scientific approaches to interpretation of the concepts of «subject» and «subjectivity» as psychological phenomena in the context of personal self-dependence of future specialists. Subjective activity is regarded as a complex system-integrative property of the individual, reflecting his/her ability to transform oneself and the surrounding reality actively and consciously, expresses the characteristic of the conscious self realization by the person of his/her inner natural essence, defines a personality as a subject of life in his life and makes. The main subjective characteristics and levels of subjectivity in the process of future specialist formation are highlighted. The results of the study of the personal qualities and value structure influence of first year students and graduate students on the forms of their subjective activity are presented. The differences in the structure of relationships of indicators of subjective activity with personal properties and the structure of values of students of different years of study were obtained. It is emphasized that the formation of subjective activity, which is focused on professional self-development and self-realization of the individual in the educational process, is an important factor in the professional development of a specialist.

Keywords: subject of educational process, subjectivity, activity, subjective activity, self-actualization, professional-value orientations.

Подано 10.12.2019

Рекомендовано до друку 18.12.2019